

**ЩОДО ДЕЯКИХ ПИТАНЬ ПРО КЛАСИФІКАЦІЮ АТИПОВОЇ (САМОРОБНОЇ)
ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ****ON SOME QUESTIONS OF CLASSIFICATION ATYPICAL (HOMEMADE) FIREARMS**

Мельник Р.В.,
к.ю.н., головний судовий експерт
відділу дослідження та сертифікації зброї

Державний науково-дослідний інститут МВС України

Гамера В.А.,
старший судовий експерт відділу дослідження та сертифікації зброї
Державний науково-дослідний інститут МВС України

Толочин Д.В.,
старший судовий експерт відділу дослідження та сертифікації зброї
Державний науково-дослідний інститут МВС України

У зв'язку з відсутністю чіткої та загальноприйнятої класифікації атипової (саморобної) зброї, автором узагальнено, удосконалено та доповнено класифікацію зазначеного виду зброї за способом перероблення та визначено способи заміни частин і механізмів.

Ключові слова: заводська, атипова, саморобна, перероблена вогнепальна зброя, перероблені стартові та газові пістолети і револьвери.

В связи с отсутствием четкой и общепринятой классификации атипичного (самодельного) оружия, автором обобщена, усовершенствована и дополнена классификация данного вида оружия по способу переработки и определены способы замены частей и механизмов.

Ключевые слова: заводское, атипичное, самодельное, переделанное огнестрельное оружие, переделанные стартовые и газовые пистолеты и револьверы.

In the absence of a clear and generally accepted classification of atypical (homemade) weapons, author generalized, improved and expanded the above classification of the type of weapon the method of processing and replacement parts identified ways and mechanisms.

Key words: factory, atypical, handmade, recycled firearm processed starting and gas pistols and revolvers.

Для правильної кваліфікації протиправних діянь, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї (атипової, саморобної), важливе значення має правильне визначення групової характеристики зброї. У слідчій та експертній практиці відомо багато різновидів вогнепальної зброї, які відрізняються від стандартних заводських зразків способом виготовлення, конструктивними характеристиками, технічними та балістичними даними. У криміналістичній і правовій літературі зустрічаються назви, які відрізняються від назв, офіційно присвоєних зброї, а також різні за змістовними ознаками, характерними для певних груп зброї.

Метою статті є створення наукових, теоретичних і методологічних засад та розроблення практичних рекомендацій щодо класифікації атипової (саморобної) вогнепальної зброї. У зв'язку з відсутністю чіткої та загальноприйнятої класифікації атипової (саморобної) вогнепальної зброї, автором узагальнено, удосконалено та доповнено класифікацію наведеного виду зброї за способом перероблення, а також визначено способи заміни частин і механізмів. Цей вид зброї постійно удосконалюється. Відтак, запропонована класифікація буде постійно доповнюватися, і при розробленні експертних методик сприятиме упорядкуванню обігу атипової (саморобної) вогнепальної зброї, а також підвищенню ефективності проведення судово-балістичних досліджень.

Одними з перших розробників класифікації вогнепальної, атипової (саморобної) та інших видів зброї були: Є. М. Тихонов, В. Н. Ладін, М. М. Блюм, А. І. Устинов, М. В. Салтєвський та ін. Серед сучасних учених і практиків, які нині реалізують зазначену проблему можна виділити: В. В. Бірюкова, А. Г. Андрєєва, П. Д. Біленчука, А. В. Кофанова, О. Ф. Суляву та ін. Отже, актуальність обраної теми наукової статті обґрунтовується необхідністю вирішення існуючих проблем і розроблення відповідних науково-методичних матеріалів у зазначеній проблематиці.

У руслі гарантування найвищої соціальної цінності – життя людини – особливе значення має політика держави з профілактики і розслідування злочинів. Як правило, будь-який злочин – це система дій, спрямована на реалізацію злочинного наміру, що об'єктивно зумовлює певні наслідки, у т. ч. зміни у матеріальній обстановці місця події. Відтак у вигляді різноманітних матеріальних слідів злочину відображається значна за обсягом і доволі змістовна інформація про особу, яка вчинила злочин, і обставини його вчинення. Значущість такої інформації у розкритті та розслідуванні злочинів неодноразово підкреслювалася багатьма вченими.

Власне термін «атипова» є спірним. С. І. Ожегов розкриває поняття «типовий» як «володіти здібностями, властивими якомусь типу, «характерний». Тип – форма, вид чого-небудь, що володіє певними ознаками, а також зразок, якому відповідає відома група предметів, явищ» [1, с. 665].

Атиповий – навпаки, не володіє цими особливостями. Тому, мабуть, неправильно використовувати зазначений термін до будь-якого зразка вогнепальної зброї, виготовленої незаводським і некустарним способом. По-перше, далеко не кожен зразок такої зброї виготовляється без наслідування будь-якому відомому зразку вогнепальної зброї. По-друге, окремі види незаводської зброї мають доволі типову конструкцію і принцип дії. На нашу думку, «атипової» або нетипової зброї, тобто виготовленої без урахування конструктивних ознак іншої зброї, не існує.

Ю. М. Кубицький зазначає, що атиповою можна вважати унікальну зброю або виготовлену за спеціальним замовленням. При цьому до атипової він включив зброю, виготовлену у вигляді авторучок [2, с. 10].

Є. М. Тихонов, крім пістолетів-ручок, до атипової відносить і «замасковану» зброю (палиці, парасольки, гаманці та ін.) [3, с. 15].

Не погоджуючись із наведеним вище, зазначимо, що така зброя сама по собі є типовою, тобто виготовленою за

зразком замаскованої, незалежно від її зовнішнього вигляду. В окремих джерелах таку зброю називають «бойовою спеціальною» [4, с. 8], «прихованого монтажу» [5, с. 2], основною конструктивною особливістю якої є здатність до імітації за зовнішнім виглядом інших предметів або спеціальне монтування у такі предмети. Спробуємо виділити лише загальні вимоги, що пред'являються до такої зброї:

- максимальна непомітність при носінні, маскуванні під звичайні, які не привертають уваги, предмети;
- висока боєготовність і можливість раптового застосування (інколи навіть без використання рук);
- ефективність застосування із незначних (до кількох метрів) відстаней.

Водночас термін «кримінальна» можна використовувати щодо зброї, незаконно виготовленої саморобним способом, керуючись вимогами норм Кримінального кодексу України – факт саморобного виготовлення є злочином [6, с. 26].

До класифікації зброї за способом виготовлення, крім поділу на три основних види (заводська, кустарна і саморобна), пропонується додати «перероблену» і «приспосовану» (виготовлену шляхом різних пристосувань і пристроїв). Деякі автори, визначаючи місця зазначених груп зброї у загальній структурі класифікації, ставлять їх на одному рівні із заводською, кустарною і саморобною зброєю [6, с. 3], інші – на більш низькому рівні.

Сучасну зброю класифікують за різними критеріями. Класифікація зброї – це розподіл зброї залежно від призначення за видами, ступенем автоматизації, а також принципу використання енергії порохових газів для приведення в дію автоматики (за класами, групами і типами).

Так, відповідно до тактико-технічних характеристик, призначення і способу виготовлення вся зброя поділяється на окремі види.

За призначенням зброю поділяють на бойову, цивільну та службову.

Бойова призначена для озброєння армії та воєнізованих формувань, як правило, виготовляється промисловим способом, значними партіями. Військова зброя є розповсюдженою. До неї належать різні види стрілецької зброї, призначеної для ближнього та дальнього бою.

До цивільної зброї відносять мисливську, спортивну і зброю нелетального ураження, зокрема:

- а) мисливська – призначена для використання на полюванні. Такі рушниці також виготовляються значними партіями промисловим способом;
- б) спортивна – призначена для використання в спортивних цілях, у т. ч. під час проведення змагань;
- в) нелетального ураження – зброя, призначена для використання населенням як зброя самозахисту. Як правило, це зброя нелетальної дії (травматична, газова).

Упродовж останніх років значна кількість вітчизняної газової та травматичної зброї виготовляється шляхом переробки у спеціальних майстернях застарілої військової зброї, що зберігається на військових складах.

Службова зброя призначена для використання посадовими особами і працівниками, яким законодавством дозволено її носіння, зберігання і застосування при виконанні службових обов'язків. Для цього використовується військова стрілецька зброя (пістолети, автомати, карабіни), а в деяких випадках мисливська (озброєння егерів), цивільна зброя нелетальної дії, газова, травматична тощо.

П. Д. Біленчук, О. П. Дубовий, М. В. Салтєвський класифікують зброю таким чином:

- за способом виготовлення: заводська, кустарна, саморобна;
- за особливостями конструкції: стандартна, нестандартна, атипова.

У слідчій практиці до стандартної зброї найчастіше відносять автомати, пістолети, пістолети-кулемети, револьвери, штуцери.

Нестандартна зброя – обрізи гвинтівок, мисливських рушниць, багатствольні пістолети, револьвери.

Серед атипової вогнепальної зброї поширені саморобні зразки, замасковані під побутові предмети (авторучки, олівці, тростини, запальнички тощо) [11, с. 286].

В. Ю. Шепітько за способом виготовлення поділяє зброю на заводську, кустарну, саморобну. Вогнепальна зброя, що використовується зі злочинною метою, за способом виготовлення поділяється на перероблену заводську і атипову. Перероблена зброя виготовляється злочинцями зі стандартної зброї шляхом внесення конструктивних змін – укорочування ствола, відсторонення приклада (наприклад, обрізи бойових і спортивних гвинтівок, мисливських рушниць). Атипова зброя може бути сконструйована як таємна зброя (таємної дії) – стріляючі авторучки, парасольки, трости, стволи, зброя, вмонтована у підбор черевика, тощо [12, с. 114].

За умовами виготовлення зброя може бути стандартною і нестандартною; заводською, кустарною і саморобною. В окрему групу виділяють перероблену зброю. Переважна більшість стандартної зброї виготовляється на заводах. Кустарна – це зброя, виготовлена в кустарних майстернях з налагодженим виробництвом, але без дотримання стандартів і, як правило, незначними партіями. Саморобна зброя (нині трапляється все рідше) фабрикується переважно з підручних матеріалів, інколи з частковим використанням деталей стандартної зброї і якого-небудь заводського обладнання. Нестандартна зброя порівняно зі стандартною аналогічного типу має певні відхилення в конструкції, відрізняється довжиною ствола, ложа тощо. До нестандартної належить атипова зброя, замаскована під будь-які побутові предмети (стріляючі авторучки, портсигари, парасольки тощо). «Представниками» переробленої (а, отже, нестандартної) вогнепальної зброї є обрізи гвинтівок і мисливських рушниць; газові, сигнальні та будівельно-монтажні пістолети (револьвери), які після пристосування їх до проведення спрямованих пострілів стають вогнепальною зброєю. Будь-яка вогнепальна зброя має відповідати вимогам вогнепальності та придатності до стрільби. Криміналістичні критерії віднесення предметів до вогнепальної зброї включають низку спеціальних ознак, оцінюваних у сукупності:

- а) використання для метання снаряда енергії газів вибухової речовини (пороху або його замінників);
- б) наявність ствола для спрямування руху снаряда;
- в) наявність пристрою для запалення заряду;
- г) достатня вражаюча дія снаряда (забійна сила);
- д) достатня міцність конструкції, що забезпечує можливість здійснення більше одного пострілу [13, с. 164].

Для того, щоб вогнепальна зброя, виготовлена промисловим способом, відповідала запропонованим до неї вимогам, вона повинна мати низку певних характеристик, основними з яких є: балістичні; маневрувальні; такі, що забезпечують надійність її роботи [14, с. 30-35].

Відповідно до методики встановлення належності об'єкта до вогнепальної зброї та його придатності до стрільби зброю поділяється [15]:

1. За цільовим призначенням:

- а) бойова вогнепальна зброя (призначена для ураження людини та (або) техніки);
- б) мисливська вогнепальна зброя (призначена для ураження тварин і птахів під час полювання);
- в) спортивна вогнепальна зброя (призначена для ураження цілей під час спортивних тренувань і змагань).

Багатоцільова вогнепальна зброя передбачає можливість використання її за кількома цільовими призначеннями: для полювання і самооборони, для спорту і самооборони, для полювання і спорту тощо.

2. За особливостями конструкції, способом керування та утримання:

- а) вогнепальна зброя стандартних видів – зброя історично сформованих видів, що мають певні конструктивні,

розмірні, балістичні та інші характеристики, які дозволяють виділити їх у самостійні групи і зумовлюють специфіку їхнього призначення і застосування. До основних стандартних видів відносять пістолет, револьвер, рушницю, гвинтівку, карабін, автомат або штурмову гвинтівку, пістолет-кулемет, кулемет;

б) нестандартна вогнепальна зброя – зброя, що не відповідає зразкам зброї стандартних видів за деякими показниками, але дозволяє типізувати її за окремими характеристиками та виділити певні види й різновиди, наприклад, обрізи рушниць, гвинтівок тощо;

в) атипова вогнепальна зброя – зброя, що не відповідає зразкам зброї стандартних видів за всіма основними показниками й не утворює типової групи зі сталими і відомими конструктивними і балістичними характеристиками: стріляючі пристрої оригінальної, нестандартної та нетипової конструкції, замаскована вогнепальна зброя.

3. За будовою каналу ствола (стволів):

а) нарізна;

б) гладкоствольна;

в) комбінована [15, с. 4-5].

Під час дослідження зброї та бойових припасів заводського виготовлення (військова зброя, мисливські рушниці, тренувальна і цільова малокаліберна зброя, пістолети і револьвери цивільного зразка та патрони до них) вирішення питання про віднесення їх до того чи іншого зразка, моделі, системи зброї та патронів до неї особливих труднощів не викликає. Інше питання постає під час дослідження зброї та набоїв саморобного виготовлення, коли експертові за результатами дослідження необхідно встановити, за якою маркою, калібром, моделлю виготовлена зброя і бойові припаси [16, с. 181].

Для того, щоб встановити необхідні дані про конкретний екземпляр зброї, у т. ч. її кримінально-правове значення, потрібно встановити групову належність (рід, вид, модель, марку), що можливо лише за наявності системи детально розробленої класифікації вогнепальної зброї на різних основах. Найпоширенішим є поділ вогнепальної зброї за призначенням. Так, деякі автори окремо розглядають класифікацію нарізної, мисливської, саморобної зброї. Нижче наведено об'єднану класифікацію вогнепальної зброї [16, с. 182].

Частину зброї виготовляють з металу шляхом їх відповідної обробки (перший спосіб – виробник досягає своєї мети найскладнішим шляхом повного виготовлення вогнепальної зброї). Інколи використовують окремі деталі зброї промислових зразків (другий спосіб – під час складання зброї використовують готові деталі вогнепальної зброї). Також зброю виготовляють шляхом видозміни промислових зразків вогнепальної зброї (третій спосіб). Наприклад, щоб одержати обріз, укорочують ствол мисливської рушниці, шийку приклада, відокремлюють деякі інші частини [16, с. 183]. Як результат, власне мисливська рушниця перестає існувати, оскільки новоутворений виріб через балістичні якості, що змінилися, стає в цілому непридатним для промислового, аматорського полювання або для стендової стрільби, тобто втрачає своє початкове призначення. Водночас надійність деталей, що залишилися від рушниці, дозволяє використовувати отриманий обріз для стрільби на коротких дистанціях. Зрозуміло, що в такому разі наявна якісна відмінність розглянутих моделей, і можна говорити про виготовлення нового за своєю суттю екземпляра зброї саморобним способом.

Багато саморобних екземплярів зброї, зрозуміло, не є якими-небудь технічно складними механізмами, але визначені елементи конструкції зброї як спеціального пристрою для стрільби в них безумовно мають бути виражені [16, с. 184].

П. Д. Біленчук поділяє саморобну зброю на: пістолети, револьвери, автомати, кримінальну та саморобну з використанням заводських деталей, які, в свою чергу, поділя-

ються на інші підвиди. Чомусь автор виключив з класифікації атипову зброю, яка, на нашу думку, має відноситися до саморобної зброї [17, с. 153]. Такої думки дотримується і А. В. Кофанов [19, с. 80].

А. Г. Андрєєв поділяє саморобну зброю на виготовлену за однією технологією та за комбінованою технологією, які також поділяються на підвиди. Перероблену зброю він відносить до саморобної, а атипову – не відносить [19].

Під час створення саморобної вогнепальної зброї вибір технології виготовлення залежить як від суб'єктивних, так і об'єктивних причин, серед яких виділяють такі:

– поставлена мета особою, яка виготовляє зброю (чим значніша мета, тим більш ефективна зброя обирається);

– ступінь підготовленості «умільця» і його технічного оснащення (чим вищий професійний рівень підготовки виробника зброї, тим більш досконала модель зброї ним виготовлена);

– сфера діяльності виробника (як правило, до яких пристроїв, максимально схожих на вогнепальну зброю, він має доступ, з таких він і виготовляє зброю, наприклад, будівельно-монтажні пістолети, зброя для підводного полювання, газова зброя тощо);

– сила й небезпека потенційних злочинців (залежно від сили й рішучості майбутньої жертви залежить забійна сила зброї);

– стать, вік, освіта і спеціальні навички злочинця, який надалі буде володіти цією зброєю, його вміння розбиратися у конструкції й технічних даних зброї тощо [20, с. 72].

Нерідко в експертній практиці виникає змішування понять «придатність для проведення пострілів» і «справність зброї».

Згідно з Методикою:

– технічна справність зброї – відповідність технічних і балістичних характеристик зброї промислового виробництва вимогам державних стандартів, технічним умовам, іншій конструкторській та технологічній документації виробника. Під час проведення судово-балістичних експертиз питання технічної справності зброї не вирішуються;

– справність зброї – стан зброї промислового чи кустарного виробництва, що характеризується функціонуванням її деталей, вузлів і механізмів відповідно до порядку, передбаченого для зброї даного типу, моделі (зразка). Щодо саморобної та переробленої саморобним або кустарним способом зброї питання про справність не вирішується, а експерт робить висновок лише щодо її працездатності;

– придатність зброї до стрільби – стан функціонування деталей, вузлів і механізмів зброї промислового чи кустарного виробництва відповідно до порядку, передбаченого для ведення стрільби зі зброї даного типу, моделі (зразка) [15, с. 5].

Несправність вогнепальної зброї не виключає її придатності для здійснення пострілів. Для саморобної вогнепальної зброї ці поняття мають певну специфіку. Так, для визнання пристрою придатним для стрільби інколи не обов'язково наявність ударно-спускового механізму і не потрібна його фіксація на бойову зводі.

Отже, на основі узагальнення різноманітних підходів до класифікації атипової (саморобної) вогнепальної зброї, автором запропоновано класифікувати її за визначеними критеріями, а саме:

– за способом виготовлення (заводським, кустарним, саморобним способами, у т. ч. зброя, виготовлена саморобним способом з використанням заводського обладнання; зброя, виготовлена повністю саморобним способом без використання заводського обладнання (вручну); зброя, виготовлена змішаним способом (частково із заводськими частинами і деталями, а частково – вручну));

– за особливостями конструкції (стандартна, нестандартна, атипова, перероблена (наприклад, із заводської вогнепальної зброї; зі зброї, яка не була вогнепальною; з господарсько-побутових предметів)).

ЛІТЕРАТУРА

1. Ожегов С. И. Словарь русского языка / С. И. Ожегов. – Изд. 4, испр. и доп. – М., 2000. – 1013 с.
2. Кубицкий Ю. М. Судебная баллистика : учебное пособие для студентов ВЮЗИ / Ю. М. Кубицкий. – М., 1956. – 104 с.
3. Тихонов Е. Н. Судебно-баллистическая экспертиза : учебное пособие / Е. Н. Тихонов. – Барнаул, 1991. – С. 15.
4. Криминалистическая экспертиза. – Вып. 5. – М. : ВШ МООП СССР, 1967. – 177 с.
5. Оружие скрытого монтажа // Оружие. – 2001. – № 4. – 68 с.
6. Ладин В. Н. Судебно-баллистическое исследование атипичного ручного огнестрельного оружия и следов его действия : метод. пособ. для экспертов-криминалистов, следственных, судебных и оперативных работников / В. Н. Ладин. – К., 1967. – 60 с.
7. Теоретические и методические основы судебно-баллистической экспертизы : метод. пособ. [для экспертов]. – М. : ВНИИСЭ, 1984. – Вып. 3–4. – 159 с.
8. Устинов А. И. Криминалистическое исследование самодельного огнестрельного оружия : пособ. [для экспертов-криминалистов и оперативных работников милиции] / А. И. Устинов. – М. : НИИМ МООП РСФСР, 1964. – 58 с.
9. Стальмахов А. В. Судебная баллистика и судебно-баллистическая экспертиза : учебник / А. В. Стальмахов, А. М. Сумарока, А. Г. Егоров, А. Г. Сухарев. – Саратов : СЮИ МВД России, 1998. – 176 с.
10. Бирюков В. В. Криминалистическое оружиеведение : учебное пособие / В. В. Бирюков. – Луганск : Резников В. С., 2013. – 256 с.
11. Криміналістика : підручник для слухачів, ад'юнктів, викладачів вузів системи МВС України / за ред. П. Д. Біленчука. – К. : Атіка, 1998. – 416 с.
12. Криміналістика : підручник для студентів юрид. спец. вищих закладів освіти / за ред. В. Ю. Шелітька. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2001. – 684 с.
13. Криминалистика : учебник / Под ред. Е. П. Ищенко. – М. : Юристъ, 2000. – 751 с.
14. Благодравов А. А. Материальная часть стрелкового оружия. Кн. 1 / А. А. Благодравов, В. А. Малиновский, А. И. Вершин и др. ; под ред. акад. ген.-лейт. А. А. Благодравова. – М. : Оборонгиз НКАП, 1945. – 573 с.
15. Методика встановлення належності об'єкта до вогнепальної зброї та його придатності до стрільби (проведення пострілів). – К., 2005. – 30 с.
16. Криміналістична техніка : [навч. посіб.] / за ред. А. В. Кофанова. – К. : Київ, 2009. – 416 с.
17. Криміналістика : Підручник / За ред. П. Д. Біленчука. – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : Атіка, 2001. – 544 с.
18. Біленчук П. Д. Балістика : дослідження вогнепальної зброї : [підруч.] / П. Д. Біленчук, А. В. Кофанов, О. Ф. Сулява ; за ред. проф. П. Д. Біленчука. – К. : Міжнар. агенція «BeeZone», 2003. – 383 с.
19. Андреев А. Г. Современное состояние и проблемы криминалистического исследования самодельного огнестрельного оружия : Дис... на соискание уч. степени канд. юрид. наук по спец. : 12.00.09 / А. Г. Андреев. – Волгоград, 2003. – 262 с.
20. Блюм М. М. Охотничье ружье : справочник / М. М. Блюм, И. Б. Шишкин. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Агротфомиздат, 1987. – 192 с.